

En zou de kerk-
doelmatig
aanzien?
i, dat de
r de hulp,
en. Want
n vinden,
door de
eigene
net recht
het oog
lijk heb-
der af-
zoo han-
erde ker-
in haar
ben. Als
altijd de
geroepen,
matig en
worden,
ordet de
eine krin-
w. door-
deend en

en predi-
eigene
hem be-
zij zelve
laar aan
nint niet
elde ver-
en predi-
vacatur-
ient, dan
t van de
u is. Im-
verplicht
helpen;
voor een
redikant
die predi-
eigene
vacante
eping of
n, maar
onden is,
re leent,
ere beurt
toevond;
verplicht-
aar zelve
naakt zij
als het

genwicht
te helpt,
dijk ver-
ords. En
andere
tege-
beurten
wen bij
bij werd
predi-
voormid-
de groot
len Zon-
me beurt
iemand
in rijtuig
dag des
te doen
nu nog,
ulke eene
i, dat de
hebben,
veel ge-
loor aan
aantal
s is, kon

ake ge-
te nog
van de
nderling
elte van
gedacht
n, haren
vacante

niemand
rke ont-
dicant
en, bui-
tode of
andere
doen of
willing

bestaat
dzin, bij
Kerke-
kerke-
king of
n, maar
waar de
rkeraad
j) moet
n.
tan ge-
olgende

ds dag-
te Ker-
eene
stieende
nen, die
cedienst
Woord
Dit nu
ten. In
rkelijke
ping of
an van
rkelijke
rkeraad
in voor
an een
ver-
Art. 15
wordt.
zelf ge-
plaats,
ers zou
geheel

buiten den Kerkeraad omging, enkel op gezag van een geheel vreemde Kerkeraad; en daarmede zou het beginsel zelf ten eenenmale verloochen zijn.

2. In de oudste redactie der Kerken-ordening, die op dit punt veel uitvoeriger is (Artt. 17 en 18 van de Acta der Synode te Emden), is de bedoelde volzin zóó geformuleerd, dat wel niemand de bedoeling kan miskennen. Die redactie nl. luidde: »Het en sal gheen Kercken-Dienaar gheoorloft zyn, in een andere Gemeente te predicken sonder bewillinge des Dienaers der selver Gemeente ende der Consistorie, ofte in afwesen des Dienaers, sonder consent der Consistorie». Daarna heeft in 1581 de Nationale Synode te Middelburg, in haren jyer om de Kerkenordening zooveel mogelijk te bekorten, de op dit punt bestaande bepalingen in een klein bestek samengevat, en ze uitgedrukt in de thans nog geldende formulering. Maar daardoor kan natuurlijk de zin niet geheel zijn omgekeerd: het beginsel bleef altijd hetzelfde.

3. Wanneer van »den Kerkeraad», zonder nadere bepaling, gesproken wordt, dan moet natuurlijk uit het verband der woorden blijken, van welke kerk de Kerkeraad bedoeld is. Nu is in Art. 15 van de Kerkenordening in het geheel geen sprake van de kerk waar de dienende predikant aan verbonden is, maar alleenlijk van de kerk, waar hij eens zal gaan prediken of Sacramenten bedienen. Maar dan kan ook bij het woord »Kerkeraad» slechts aan die kerk gedacht worden; eene andere kerk was niet eens genoemd.

4. In Gereformeerde kerken heeft de Kerkeraad het bestuur der gemeente, en als zoodanig moet hij, en hij alleen, den dienst des Woords en der Sacramenten regelen. Maar aangezien geen Kerk of Kerkedienaar over andere Kerken of Kerkedienaren heerschappij mag voeren, kan een Kerkeraad natuurlijk alleen voor zijne eigene kerk iets bepalen of regelen of toestaan. Geen Kerkeraad kan zijnen predikant autoriseren om in eene andere kerk eenigen kerkelijken dienst te doen. Of hij aldaar mag prediken en Sacramenten bedienen, staat ter bewilliging van den Kerkeraad van die andere kerk. En ook daarom moet dus het genoemde artikel in dien zin worden opgevat.

5. Bij eene andere opvatting heeft dit artikel niet eens een draaglijken en verstaanbaren zin. Men wil er dan in lezen, dat de predikant des Zondags zijn eigen dienst niet mag laten stilstaan of door een ander mag laten vervullen, zonder toestemming van zijn Kerkeraad. Nu, dat spreekt wel vanzelf; altijd voor zooveel de kerk niet door het kerkverband zelf tot afstand van haren predikant geroepen is; en er zijn in de Kerkenordening zeker genoeg bepalingen, die den Kerkeraad in staat stellen, verwarloozing van den dienst en clericale overheersching te keeren. Maar in Art. 15 kan zulks onmogelijk de bedoeling zijn. Dan toch zou de hoofzaak eigenlijk verzwegen zijn. De Zondag had dan uitdrukkelijk moeten genoemd zijn; desgelijks ook de nalating van den dienst in de eigene kerk; en dan zou daarentegen van het elders dienen wel niet eens gesproken zijn, daar toch bij het nalaten van den eigen dienst niet het allergerste is, dat het helpen van een ander daarvan het motif is. — Ook zou uit de gewraakte opvatting moeten volgen, dat een predikant, die in de week ergens helpen kan, of die, op reis zijnde, gevraagd wordt ergens op te treden, daarvoor altijd eerst verlof zou moeten vragen aan zijn Kerkeraad. Maar waarom dan niet veel eerder voor het optreden om ergens eene lezing of voordracht te houden, en voor het bijwonen van vergaderingen, enz.? Waarom juist voor het optreden in eene Gereformeerde kerk, ter plaatse waar de eigen Kerkeraad van dien predikant niets te zeggen heeft? Dat is toch geen zaak, die zóó bedenkelijk is, dat een Kerkeraad ieder geval op zichzelf moet behandelen, om dan telkens te beoordeelen of hij zijn predikant wel kan toestaan, in die bepaalde kerk eens te prediken.

Maar genoeg reeds over dit artikel. Voor verre de meeste lezers misschien reeds te veel; daar zij het artikel wel nooit verkeerd hebben opgevat. Toch geschiedt zulks, bijkens de ervaring, veel vaker dan menigens wel vermoedt; en dat geeft dan soms aanleiding tot veel moeilijkheid. Daarom werd niet overbodig geacht, hier het een en ander aan te voeren, om het misverstand zooveel mogelijk uit den weg te ruimen.

De officiële tekst van de Liturgie der Geref. Kerken in Nederland.

In het vorig nummer van dit blad is in het artikel over den Doop van kinderen, die de eerste kindsheid reeds ontwaans zijn, ook gesproken over den officiële tekst van de Liturgie onder kerken; en daarbij gewezen op Art. 20 van de Acta der Zuid-Hollandsche Synode, die in 1621 te Rotterdam gehouden is; waaruit volgt, dat die tekst dezelfde is als de tekst der uitgave, die in 1611 bij Richard Schilders het licht zag; behoudens eene nog al groote uitbreiding van het Doopformulier voor bejaarden, en een aantal kleinere wijzigingen in de andere Formulieren; welke laatste alle zijn opgenomen in het rapport, dat Festus Hommius, uit naam van de voor die aangelegenheid door de Dordtsche Synode benoemde Deputaten, bij de Zuid-Hollandsche Synode inbracht.

Dit rapport is echter in het bedoelde stukje niet opgenomen. En het schijnt ook nergens te zijn afgedrukt. Wel worden de Acta der oude Provinciale en Particuliere Synoden thans door de III. Reitsma en Van Veen op uitnemende wijze uitgegeven, en bevat die belangrijke verzameling, in de drie Deelen die van 1892 tot 1894 verschenen zijn, juist de Hollandsche Synoden. Maar zij gaat vooreerst nog niet verder

dan tot het jaar 1620. En het aangehaalde rapport is eerst van het volgende jaar.

Daarom zal het lezers, die in den officiële tekst onzer Liturgie belangstellen, zeker niet onwelkom zijn, op gemakkelijke wijze van genoemd rapport te kunnen kennisnemen. En voor den ondergeteekende is het gemakkelijk, hen daaraan te helpen, daar hij in het bezit is van een foliant, waarin de Acta der Zuid-Hollandsche Synoden, van 1618 tot 1655, met eene hand van de zeventiende eeuw, op keurige wijze zijn overgeschreven.

Ten aanzien van de Liturgie was door de Dordtsche Synode, in hare 178e Sessie, besloten:

»De Nederlandsche Liturgie, waarin begrepen zyn de publyke Gebeden ende Formulieren van de bedieninge der Sacramenten, oeffeninge der Kerkelijke discipline, bevestiging der Kerken-Dienaren, Ouderlingen ende Diaconen, inseeinge des Houwelijcx, sal van de Reviseurs der bekorte handelingen des Synodi oversien zijnde, by de andere publyke Schriften gevoegt werden.»

De bedoelde Reviseurs waren, blijkens de acta van diezelfde Sessie; uit de *Professoren* Doctor Johannes Polyander; uit *Gelderland* Elhardus Menhies; uit *Zuid-Holland* Balthasar Lydius; uit *Noord-Holland* Jacobus Rolandus; uit *Zeeland* Cornelius Regius; uit *Utrecht* Johannes Dibbetius; uit *Friesland* Johannes Bogermannus; uit *Overijssel* Hieronimus Vogelius; uit *Groningen* Cornelius Hillenius; of, bij ontstentenis van dezen, Wigboldus Homerus; en uit de *Waal-sche Kerken* Daniël Colonus.

Van hantwege werd door Festus Hommius, die in de Dordtsche Synode scriba geweest was en in de Zuid-Hollandsche Synode van 1621 assessor was, bij die Synode het rapport der genoemde Deputaten ingeleverd, blijkens Art. 20 van de Acta dier Synode, aldus luidende:

»Om te onderhouden eenparicheit in het Doopen, in de Liturgie, ende in het Trouwen, heeft D. Assessor de vergaderinghe overgelevert t'geene tot conciliatie der Formulieren in den Sijnodo Nationali, bij de Broeders daartoe gestelt, was geconcipeert, waerna alle Kercken-dienaren haer voortaan sullen hebben te reguleeren.»

Dat stuk nu, waarin als bekend onder steld en dus niet opgenomen is hetgeen de Dordtsche Synode zelf reeds ten aanzien van het Doopformulier voor bejaarden besloten had, waarheen het slot ook verwijst, is in zijn geheel van den volgende inhoud:

»Copij der Conciliatie van de formulieren, etc. waervan wort mentioneert in den XXen Art. der voorgaender Acten.

»Animadversia in Liturgiam Ecclesiae, volgende het Exemplar in Quarto in Zeeland gedrukt.

»Fol. a, 4: voor Dienaar moet gestelt worden *Kerkedienaar*. Fol. b, verso, lin. 1: voor *geden* te setten *beloofst*. Fol. b, 2, in t'formulier des Avondmaels: voor *mits dat hij het lichaem, etc., overmits*. Fol. b, 3: *geliefde broeders, adde ende susters*. Fol. c, 3: *blijven hangende, ponatur hangen*. Ibid. fol. verso: *stichtelijck*, pone *stichtelijck*. Fol. c, 4, in fine der Danksegginge: *pro hem versont* ponatur met hem versont.

»Is goet gevonden dat nae het formulier des Avontmaels sal immediatelijck volghen het formulier van den Ban.

»In t'formulier des Houwelijcx: Fol. d, verso, ende elders: *pro voor de Christelijke gemeente ponatur openlijck alhier in de Kerke*. Fol. d, 2: *pro maninne ponatur na den man*. Fol. d, 4: *op uwe kinderen ende huishoudinge*, stelt op *uwe huishoudinge*. Fol. e, 2: *pro wilste oock seggen* pone *wilste alsdan oock seggen*. Ibid.: *pro heilige kinderen sullen krijgen ende de selve godsaelichelijck, etc. pone de kinderen die het u belijft haer te geven godsaelichelijck opbrengen, etc.* Fol. f, verso: *pro voor zijn Princ. Excellentie Graef Maurits van Nassouwen salmen setten voor zijn Excellentie den Prince van Oranien*. Ibid. omittatur voor den Konink van Frankrijk. Ibid. voor van Zeeland set van N. N. Ibid. voor de achtbare. Fol. f, 2, verso: voor haer eijgen affairen te stellen haer selfs eerlijcke affairen. Fol. f, 4: *gehoorsam zijn*, doet daarbij *soo het betoemt*. Ibid., fol. verso: *pro ende in alle dingen stelt in alle cruys ende tegenpoet*. Fol. g, 4, verso: voor Kerkedienaren stelt *getrouwe Kerkedienaren*. Fol. h, verso: voor *bedekt hebt set bedekt*, ende doet uit het woordenken nu datter voorgaet. Fol. k, 2, verso: voor discipline Christelijke stelt *Christelijke discipline*. Fol. l, verso: laet uijt ofte sijnen naasten geweest is tot last. Fol. l, 3: voor *bergen* ponatur *verbergen*. Ibid.: *tot beschavtheit gebract* stelt tot *schaemte over zijn zonde gebract*. Ibid.: voor *verrotte* stelt *verrotende*. Ibid., verso: nae de woorden *beloofst ende bewijst* voeght bij deese woorden *soo lange hij hartuechelijck ende onbetoverdich blijft in sijne sonden, ende is daeromme was u lieden te houden*. Fol. l, 4: *lieve broeders, adde ende susters*. Ibid., verso: *onse medelimaet set onse gewesene medelimaet*. Ibid.: nae *beschaemt* worde set bij *over zijn sonde*. Fol. m: voor *onsen afgesneden broeder set afgesneden persoon*. Fol. verso: voor *tot de vrede* pone *tot de gemeenschap*. Ibid.: voor *ghij set ghelijeden*. Fol. m, 2: *onses medebroeders*, set in margine *ofte susters*. Fol. m, 3: *belovende u voortaan set belovende van nu voortaan u*.

»Naer het formulier van den Ban ende wederopneminge salmen stellen het formulier van den Doop der kinderen, gelijk het in Nationali Sijnodo herstelt is.

F. L. RUTGERS.

Voor Kootwijkscholen.

Ingekomen bij Ds. HOUTZAGERS, van den heer O. J. Meij te Arnhem, gecollecteerd f 2; J. A. Grootsveld, Rotterdam, gecollecteerd f 2; J. H. Bast te Delft 3 gilden en van f 1, Diaconie Geref. kerk te Zwartsloot gecollecteerd f 2,50.

Officiële Berichten.

Met verkorting uit het Kerkblad van 23 November.

Vergadering der Classis Utrecht, op 7 Nov. 1894 te Utrecht.

Præses is Ds. Bouma, Assessor Ds. Fernhout.

Ds. Adrianse, ter vergadering verschenen, vraagt en verkrijgt verlof om de Classis toe te spreken tot afscheid bij zijn vertrek, wegens de aanvaarding van het ambt van zondeling op het eiland Java. Met dank voor de ondervonden welwillendheid en liefde tijdens zijn verkeer in de Classis, beveelt hij zich aan in het aandenken en gebed der Broeders. De praeses beantwoordt zijn afscheidsgroet met dank en heilwensch, en Ds. Barger spreekt hem toe met leedwezen over zijn aanstaand vertrek en zegenwensch over zijn arbeid. De vergadering zingt Ps. 121 vs. 1 en 4; Ds. Klaarhamer gaat voor in gebed voor Ds. Adrianse, die daarop vaarwel zegt en de vergadering verlaat.

Deputaten voor Approbatie van beroep rapporteeren, dat door Ds. Adrianse losmaking is verzocht; onder opmerking, dat die aanvraag had behooren te geschieden door de gezamenlijke kerken, die hem uitzenden als zondeling, stellen zij voor, hem acte van ontslag te verleenen. Dienovereenkomstig besloten.

Ingevolge den wensch der vorige Classicale bijeenkomst is door Utrecht een nader omschreven plan tot uitvoering van het voorstel tot het houden van een Classicale Zondingsdag opge maakt.

Volgens de eerste conclusie, door Utrecht voorgedragen, wordt vastgesteld als volgt: de Classis besluit:

»telken jare bij gelegenheid van hare samenkomst in Mei hare zitting zóó te bekorten, dat daardoor gelegenheid komt voor het houden eener conferentie ter bespreking van een onderwerp, betrekking hebbende op den arbeid der zending, en daaraan te verbinden eene samenkomst met de gemeente ter plaatse waar zij vergadert, tot gebed voor de zending;

»dat tot inleiding van het te behandelen onderwerp op de voorgaande vergadering een of meer haer Dienaren des Woords zullen worden uitgenoodigd, doch hiertoe ook Dienaren buiten deze Classis kunnen uitgenoodigd worden;

»dat in diezelfde samenkomst gedurende de pauze een twee- of drietal onderwerpen ter behandeling zullen worden vastgesteld;

»dat de Dienaren, die het moderamen dezer Classis zullen moeten uitmaken, haar tot het bepalen dezer onderwerpen zullen dienen van advies;

»dat aan de inleiders de keuze uit de gestelde onderwerpen zal gelaten worden; doch

»dat zij het door hen gekozen onderwerp minstens vier weken voor de behandeling door middel van de *Utr. Kerkbode* aan de kerkeraden zullen bekend maken.

Dientgevolge zal de opgave van onderwerpen plaats hebben in de Class. vergadering van Febr. e.k.

De tweede door Utrecht voorgedragen conclusie wordt niet aangenomen, doch bepaald, dat omtrent het houden van een Class. Zondingsdag in openbare zitting in de maand November een besluit zal worden genomen in de Zondingsconferentie in de maand Mei e.k.

De vergadering wordt met dankgebed bij monde van den assessor gesloten.

Vergadering der Classis Dokkum, op 8 Nov. 1894.

De voorzitter Ds. Dethmers opent de vergadering op gebruikelijke wijze. Ds. Kropveld wordt tot assessor en Ds. Zwiers tot scriba aangenomen. Uit het onderzoek der credentiebrieven blijken 33 kerken door 43 afgevaardigden tegenwoordig te zijn. Ds. Ploos van Amstel was, volgens zijn Weleerw. schrijven aan de Classis, verhinderd ter vergadering te zijn. Als Prov. deputaten, met het oog op de examinering der candidaten Datema en De Vries, zijn tegenwoordig: Ds. De Geus van Wollega en Ds. Kruiswijk van Sneek. Nadat de collecten voor de Theol. school, de Kas van Em. Predikanten en Hulpbehoevende kerken gestort waren, en de ingeleverde stukken der candidaten in orde waren bevonden, wordt met het examen een aanvang gemaakt.

Met algemeene stemmen worden beide candidaten toegelaten.

Daarna wordt de vergadering voortgezet. De notulen worden gelezen en behoudens eene enkele opmerking goedgekeurd.

Het rapport over de vraag, of er openlijke schuldbelijdenis noodig is bij de doopsbediening van een kind uit een noodzakelijk huwelijk, is niet aanwezig en zal D. V. op de e. k. vergadering worden uitgebracht.

Met het oog op art. 82 D. K. wordt gerapporteerd, dat alle vertrekken, hetzij zij enkel gedoopt zijn of reeds belijdenis des geloofs hebben afgelegd eene juiste attestatie van hunnen kerkeraad behooren te ontvangen; en de kerkeraden deswege voor de nauwkeurigheid der boeken hebben te zorgen.

Omtrent de vraag van de kerk van Dokkum B aangaande het studeren van een dokkum onzer Theol. School aan eene Staatsuniversiteit acht de Classis het niet op haren weg, om zich hierover te moeten uit spreken.

Met dankzegging door Ds. Woudstra, wordt geëindigd.

De theologische school van de Gereformeerde kerken in Nederland 1854-1894.

Garne maken de Curatoren dezer School ook nu weder gebruik van de vrijheid, door de laatstgehouden Generale Synode hun verleend, om de 6-Deembercollecten aan de kerken aan te bevelen.

Zij doen dit met te meer aandrang, omdat onze Penningmeester, in zijn laatste verslag aangaande de financiën der School, er o.m. op moest wijzen, dat de gewone en 6-Deembercollecten ruim oekthoender gulden minder hadden opgebracht in het laatste, dan in het voorgaande jaar. Zij doen het echter niet alleen met aandrang maar ook in de blijde verwachting, dat zóó al niet alle, toch meer gemeenten dan gewoonlijk, ditmaal op den dies natalis onzer School voor haar een feestgave zullen afzonderen.

Zes December is toch ditmaal een bijzondere gedenkdag voor onze School.

Zij viert haar VIIIe lustrum, haren veertigsten geboorte- of stichtingsdag.

Als in onze kerken daaraan wordt gedacht en aan al t'geen de Heere voor haar, gedurende al die jaren, en door haar voor zijne kerk, niet alleen in, maar ook buiten ons Vaderland, is geweest, zullen zij zeker niet nalaten, den Heere daarvoor ootmoedig te danken.

Maar mogen Curatoren dan ook niet de blijde verwachting koesteren, dat bij dien dank aan God, ook de gaven tot vervulling van de be-

hoefden der School niet zullen achtergehouden worden?

Worde hunne verwachting niet beschaamd!

Met aanbeveling voorts van de belangen der School in de gebeden onzer kerken en met wederkeerige toebidding van 's Heeren zegen.

Uwe broeders in den Heere:
de Curatoren van de Theol. School.
Namens hen,
L. NEUKENS, Secret.

Amsterdam, 20 Nov. 1194.

Buitenland.

Duitschland. De algemeene Synode der Pruisische landskerk.

De »reactie» is op het gebied van het kerkelijk leven van Pruisen duidelijk op te merken. Daaraan is het toe te schrijven, dat de veranderingen van de buitengewone Pruisische algemeene Synode, die sedert 27 Oct. jl. te Berlijn vergaderd is, zoo geleidelijk en vreedzaam plaats hebben, alsof de tot hiertoe bestaande verschillen omtrent zooveel twistvragen niet bestonden. En toch zijn op die Synode de gewichtigste vraagstukken ter sprake gebracht, o. a. dat van de gemengde huwelijken van Evangelischen en Joden, van de Christelijke eedformule en boven alles van de nieuwe agenda. De pers heeft zich van dit alles bitter weinig aangetrokken en de handelingen der Synode eenvoudig ter kennis van het publiek gebracht. Men had het tegendeel kunnen verwachten, doch tot veler verwondering heeft het besluit der Synode, om de apostolische geloofsbelijdenis te handhaven, geen storm van verontwaardiging doen losbarsten. Men heeft zich van liberalistische zijde getroost met de bedenking, dat het besluit der Synode nog erger had kunnen uitvallen.

Ook ter Synode hebben zij, die de apostolische belijdenis gaarne hadden zien verdwijnen, zich in het onvermijdelijke geschrift, opmerkende, dat de rechterzijde in geene deele getracht had om van haar overmacht misbruik te maken. Hieruit zou men kunnen afleiden, dat de Synode de tegenstanders van de twaalf artikelen eenigszins in het gevel heeft zoeken te komen. Dit is echter niet geschied. Van liberale en Ritschlaansche zijde wilde men bij de omwerking der agenda of liturgie de twaalf artikelen doen verdwijnen. Dat dit opzet met geringe moeite kon verijdeld worden, bewijst dat de macht van het liberalisme in de Evangelische kerk niet groot is. Van waar dit verschijnsel? Zijn professoren en predikanten dan van hunne dwalingen overtuigd? Dat zij verre. Maar men ziet welke wrange vruchten de leer des ongeloofs heeft opgeleverd, en daarom is men eenigszins huiverig geworden om nog eenige verdere stappen te doen, die tot een volledige triomf van het ongeloof in de Evangelische kerk kunnen leiden. Men beschouwt de kerk als eene instelling die voor politiedienst nog wel bruikbaar is. Dit is zeker niet vleidend voor de kerk, maar wellicht toch nog beter dan wanneer de mannen van het geldbezit en van de beschaving» haar bekampen, gelijk zij tientallen van jaren gedaan hebben.

Toen in die Synode het agendum moest behandeld worden, waarbij men tevens ging uit spreken, hoe de Synode tegenover de apostolische geloofsbelijdenis stond, waren alle 168 leden der Synode reeds voor den tijd op hun post. Met de hoogste spanning luisterde men en niet minder de menschen, waarvan velen van verre gekomen waren, welke op de tribunes opeengepakt stonden. Meer dan eens werd het in het midden der vergadering uitgesproken, dat het zoo goed als eenstemmig aannemen van het agendum, juist op den geboortedag van Luther, eene zaak was welke juist door den Heere aldus was beschikt. Vele sprekers voerden het woord, waaronder ook de jurist Dr. Zorn, die den keizer, den Evangelischen opperkerkeraad, den beiden grooten commissien den hartelijken dank uitsprak voor de schoone gaven, die nu de godsdiensstofeningen der gemeente zou versieren. Na dit woord werd er over het voorstel gestemd met het gevolg, dat allen op één na er zich voor verklaarden. Slechts een lid van de Synode bleef zitten, doch niet omdat hij het agendum in zijn geheel verwierp, maar omdat hij zich in de verplaatsing van de apostolische geloofsbelijdenis in het formulier voor de bevestiging van Dienaren des Woords niet vinden kon.

Door Liturgische overwegingen was men er toch toe gekomen om het opzeggen van de twaalf artikelen, gelijk dit sedert 1822 had plaats gehad bij de bevestiging van een predikant, te laten vallen. Nadat de liberalen dit als eene concessie aan hunne zienswijze hadden opgevat, was het de rechtzinnige partij niet mogelijk om het apostolisch geheel uit het bevestigingsformulier weg te laten. Toen vond men er op, dat de bevestigde predikant de twaalf artikelen zou uitspreken na het gebed. Hiermede was het tegenstemmend lid van de Synode het niet eens. Het was een verheffend moment, toen na het aannemen van het agendum de vergadering zong: »Loft en eer en prijs zij God!» In de hoofdliedige blijft nu de apostolische geloofsbelijdenis gehandhaafd. Wanneer een inleidingsformule gebruikt wordt, moet die luiden: »Met de gezamenlijke Christenheid belijden wij aldus»: Zoo is het compromis.

De Synode had ook een nieuwe eedformule vast te stellen. In plaats van eene algemeene is nu een Christelijke formule aangenomen. Zeer weinig stemmen verklaarden zich voor het behouden der oude formule Prof. Kahl zeide echter, voordat de eindstemming plaats greep, dat hij in het belang der eenheid het offer van zijn intellect bracht. Dit verklaarde hij namens eenige geestverwanten en deze uiting was te merkwaardig, omdat door het aannemen der nieuwe formule men in beginsel zich verklaarde tegen het toelaten van Joden als rechters. Zeer opmerkelijk is het, dat de Joodsch-liberalistische pers zich met geen enkel woord over deze zaak uitlaat. Feitelijk is de Synode zich op de lijn van Stöcker gaan bewegen en heeft den Joden de handschoen toegeworpen, maar de Joden, die een groot deel der liberalistische pers in handen hebben, hebben die niet opgenomen.

Uit alles bemerken wij dat er bij velen, ook bij leden der Synode eene bekeering naar de wereld heeft plaats gehad. In plaats van zich te verontmoedigen over het wandelen op de paden van de loochening van Gods Woord, is slechts afschuw van de vruchten die aan den boom van ongeloof en revolutie getield zijn, op te merken. En daardoor is men huiverig om den stam van die boom te graven en vast te leggen; maar men komt er niet toe die uit te houten. Van eene droefheid van God die eene onbewoonlijke bekeering tot zaligheid werkt, is helaas weinig of niets te bespeuren.

Enige jaren geleden heeft men in sommige plaatsen van Duitschland reeksen van voor-

drachten georganiseerd, om predikanten in staat te stellen kennis te maken met de resultaten der wetenschap. Men noemt zulk een rij van voordrachten een »Ferien Cursus» omdat zij in de vakantie gehouden wordt. Van 16-18 October heeft men te Bonn zulk een cursus gehouden, die door 100 predikanten gevolgd werd.

Als staalje van hetgeen op zulk een cursus opgedischt wordt, diene het volgende: Professor Merhold hield eene voorlezing over het Oude Testament. Voor dezen hoogleraar zijn de verhalen der schepping, der zondvloed en der zondvloed voor de moderne wetenschap bezweken, gelijk sneeuw voor de zon. De persoonlijkheden van Abraham, Isaak en Jacob behooren (tot het gebied der sage. Den geheelen aartsvaderlijken tijd moest men maar uitschrijven. Ook had men de patriarchen niet te beschouwen als persoonlijkheden die in de geschiedenis des heils enig gewicht in den schaal legden. De godheid der oude Hebreërs is voor hun stamvaders te houden. De zetel der godheid, was voor hen de dieren of het bloed der dieren, zon, maan, sterren enz. Mozes was wel een historische persoonlijkheid, maar daarmede was niet gezegd, dat men alles maar moest aannemen wat op zijn naam geboekt staat, allerminst de wetgeving. Voor Mozes was Jehovah slechts een nationale God, die anderen niets aanging. Zuiver geestelijk was de Mozaische God niet, dikwijls genoeg wordt hij voorgesteld als wrede en willekeurig handelend. De menschenoffers behoorden tot de vereering van Jehovah. De Baalvereering had men in de religie van Jehovah opgenomen. Doch het ergste komt nog. Professor Grafe beweerde, dat de jongste onderzoekingen van Harnack, Zahn, Juliuscher en Spitta aan het licht hadden gebracht, dat het H. Avondmaal niets anders, geweest is dan een maal in den gewonen zin des woords. Jezus heeft er geen blijvende instelling van willen maken.

Het oorspronkelijke bericht omtrent het H. Avondmaal moest men in het Evangelie van Markus vinden. Paulus, die bij het maal niet tegenwoordig was, heeft met geweld zijn eigen gedachten omtrent het H. Avondmaal aan zijn tijdgenooten opgedrongen. Ja, hij zou er zich niet voor geschaamd hebben, om het betekenisvolle »doet dat tot mijne gedachtenis» er aan toe te voegen.

De predikant Damman, die dit alles in zijn *Ev. Wochenblatt* mededeelt, voegt er aan toe: »Wat bedoelt het, wanneer onze algemeene Synode ernstige beraadslagingen houdt over de agenda, terwijl aan hen, die later dienaars der kerk worden zullen, in naam der wetenschap geleerd wordt, dat het H. Avondmaal hoegenaamd geen betekenis heeft in de geschiedenis des heils en ook geen godsdienselijke waarde bezit? En met welk een gevoel moeten de jonge theologen aan de studie der Paulinische brieven gaan, wanneer zij vernemen, dat de apostel een valscher geweest is, die zijne rabbinistische theorieën met een geweld zonder weerga aan zijne tijdgenooten heeft opgelegd. Wanneer hierin niet voorziet worden, wanneer onze Evangelische landskerk zich niet opmaakt om hier raad te schaffen, zal hare laatste ure moeten slaan. Zij heeft veel moeten dulden en duldt het nog tot op den huldigen dag. Maar dit zal haar dood zijn.»

Het is alsof het modernisme, dat in de Synode een slot op den mond scheen te hebben, zich heeft willen wreken door bij monde van genoemde hoogleraar uitspraken te doen hooren, gelijk men ze in Nederland al lang heeft vernomen, doch die in Duitschland nog ongehoord waren.

WINCKEL.

Door Kinderen.

VERZAMELEN.

IV.

WAAR HET GOED VOOR IS.

We hebben nu al gezien, dat een *herbarium* vrij wat zorg vereischt, wil men het goed hebben en behoorlijk bewaren. 'k Hoop echter dat niemand daarom zal zeggen: dan doe ik er ook niet aan. Want het is een werk dat de moeite zeer loont, en bovendien, al kan men het niet op zijn minst hebben, met wat minder kan iemand ook nog tevreden zijn.

Vergeet nu echter niet om uw *herbarium* dikwijls door te bladeren. Dit is niet alleen goed om uw kennis te vermeerderen, maar ook om zekere vijanden te bestrijden, die er in konden komen. Vijanden? Welke, dieren en planten zelfs, maar dan planten die ge er niet in wilt hebben, te weten schimmels. De dieren die ik bedoel, zijn insecten, zoals motten en andere, die den heelen boel kunnen bederven. Doch door dikwijls het boek open te doen en te luchten, houdt ge die vijanden er uit.

Zijn er eenmaal insecten in, dan kan de apotheker of de drogist u wel iets geven dat hen doodt, of in 't vervolg hen weg houdt. Er zijn wel middelen te noemen om te maken, dat de gedroogde plant nooit door insecten wordt aangeast, maar de stoffen daartoe noodig, zijn er duur en zeer vergiftig. Dus laten we dit liever rusten.

Bovendien, als men alles goed droogt, droog bewaart en veel lucht, blijven de planten ook zonder zulk een voorbereiding wel goed. Dit kunt gij in de museums zien, waar men gedroogde planten vindt, die na twee eeuwen nog mooi zijn, en toch alleen behandeld zoals ik u verteld heb.

Nu zijn er menschen, die in hun kruidenboek de planten en bloemen eenvoudig opklappen, naar dat ze hun in de hand komen. Op blz. 1 een vergeetmijnetje, op blz. 2 een roos, op no. 3 een laurierblad enz. Dit echter raad ik u niet aan.

Bij de dieren onderscheiden we soorten. Een kat en een schelvisch b. v. zijn wel allebei beesten, maar er is toch onderscheid.

Zoo ook bij de planten: een lelie lijkt weinig op een zonnebloem en zoo meer. Er zijn soorten in de planten en 't best is ze naar die soorten te rangschikken, of althans bij elke plant die ge opneemt, de soort aan te teekenen. Als ge een boekje over de plantenkunde koopt, kunt ge al een heel eind ver daarmee komen en de meester zal u wel eens raad willen geven. In elk geval is dit heel leerzaam en leert het u zelfs nog meer dan enkel het onderscheiden van planten. (Ik moet hier nog bij zeggen dat een boek, dat de plantensoorten beschrijft, ook wel een *herbarium* heet). Als gij eens te Leiden het Rijksherbarium kunt gaan zien, zult gij opmerken welk een rijkdom van planten zulke verzamelingen bevatten en hoe schoon ze zijn.

Waarom nu zulk een verzameling nuttig is, hebt gij, mij dunkt, al reeds begrepen. Vooreerst leert het iemand *orde* in zijn zaken te hebben, niet maar alles op een hoop te werpen; en tevens de dingen goed rangschikken,